

УДК 911.375:314:330.59(477)

О.В. ГОРМИЗ, С.А. ПОКЛЯЦКИЙ, С.Л. ЧЕМЕРИС

**УМОВИ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК АСПЕКТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
(НА ПРИКЛАДІ СЕРЕДНІХ МІСТ УКРАЇНИ)**

*Институт географії НАН України, Київ, Україна,
osca.ossa@yandex.ua, Tornst@i.ua, svetapetruk@mail.ru*

Для оцінки умов життя населення у середніх містах були проаналізовані відповідні соціальні, економічні та екологічні показники, які суттєво впливають на якість та

безпеку життя людей. Формування належного життєзабезпечення людини на території українських міст потребує створення відповідних умов. Забезпечення сталого розвитку міст повинно бути одним з базових принципів регіональної політики країни.

До сучасних світових тенденцій подальшого розвитку людства можна віднести: урбанізацію, демографічний вибух, метрополізацію, глобалізацію, інформатизацію. Ці останні тенденції формують нові умови існування людини, принципово змінюючи середовище її оточення та способи діяльності.

Забезпечення сталого розвитку міст – один з базових принципів регіональної політики країн ЄС. Водночас, за показниками сталого розвитку, Україна відстає від європейських країн. В межах України спостерігається значна територіальна диференціація сталого розвитку регіонів. Формування належного життєзабезпечення людини на території українських міст потребує створення відповідних умов (для проживання та відпочинку, гарантування безпечного перебування людини на території міст, створення «зелених зон» тощо). Проте, у сфері забезпечення сталого розвитку міст існує багато труднощів, пов'язаних з нагромадженням хронічних соціальних, економічних та екологічних проблем які суттєво впливають на якість та безпеку життя людей у містах України.

Успішне реформування всіх сфер життя в Україні й перехід до якісно нового стану суспільства залежать від активізації регіонів, зокрема міст, які є територіальною основою сучасних соціально-економічних перетворень.

Середні міста є однією з категорій міських населених пунктів відповідно до класифікації їх за людністю. За ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку малих та середніх міст України» середніми визначаються міста, де чисельність постійного населення від 50 до 100 тисяч жителів [1]. Середні міста виконують специфічні, обумовлені їх розмірами, економіко-географічним положенням та природно-ресурсним потенціалом функції, відрізняються певними соціальними, економічними, містобудівними та іншими характеристиками, типовим комплексом проблем [2]. Серед найбільш типових проблем середніх міст: слабкість економічної бази та соціальної сфери прикладання праці, монофункціональність.

Роль середніх міст полягає у з'єднанні великих і малих міст та віддалених сільських територій, середні міста концентрують вагомий демографічний потенціал, особливо трудовий, що є важливим фактором для розвитку економіки. Закономірним є розвиток у всіх середніх містах таких базових для забезпечення нормальної життєдіяльності суспільства галузей господарства як легка, харчова промисловість, промисловість будівельних матеріалів, транспорт, енергетика та сфера послуг.

Для оцінки умов життя населення у середніх містах були проаналізовані показники:

1) економічний потенціал (кількість суб'єктів господарської діяльності (на 1000 осіб), кількість малих підприємств (на 10 тис. чоловік), середньомісячна номінальна заробітна плата (грн.), обсяг реалізованих послуг (грн. на 1 особу), обсяг роздрібного товарообороту (грн. на 1 особу));

2) інфраструктурно-освітній потенціал (кількість садочків на 1000 дітей віком від 2 до 5 років, кількість шкіл на 1000 дітей віком від до 17 років);

3) житловий потенціал (забезпеченість населення житлом (m^2 на 1 особу), обсяг введення житла (m^2 на 10 тис. осіб));

4) потенціал екологічної сприятливості (щільність викидів від стаціонарних джерел (kg на km^2), щільність викидів від пересувних джерел (kg на km^2), обсяг викидів від стаціонарних джерел (kg на 1 особу), обсяг викидів від пересувних джерел (kg на 1 особу));

5) потенціал охорони здоров'я (кількість лікарів усіх спеціальностей (на 1000 осіб), кількість середнього медичного потенціалу (на 1000 осіб), кількість лікарняних ліжок (на 1000 осіб), ємність амбулаторно-поліклінічних відвідувань за зміну (на 1000 осіб));

6) потенціал демографічного зростання (коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт смертності, коефіцієнт прибулих, коефіцієнт вибулих);

7) трудовий потенціал (питома вага дітей, питома вага працездатного населення, питома вага людей віком понад 60 (прототип пенсіонерів)).

Для комплексної оцінки складових умов життя населення був складений та розрахований інтегральний індекс середніх міст, у якому були закладені всі вищепераховані показники. Отже, проаналізувавши рейтинг середніх міст за показниками можна зробити висновки, що майже у 50 % досліджуваних населених пунктів за 10 років (з 2005 по 2015 рр.) відбувся розвиток.

За результатами 10 досліджених років найвищі позиції економічного рейтингу займали Іллічівськ, Бориспіль, Ірпінь, Білгород-Дністровський та Нова Каховка. Найнижчі показники економічного розвитку міста стабільно показували Ізюм, Первомайськ, Ніжин, Шостка, Конотоп.

Економічний розвиток населеного пункту, зокрема наявність робочих місць, рівень доходів населення, рівень безробіття часто визначає стан демографічного благополуччя. На основі проаналізованих демографічних показників для 35 середніх міст були розраховані за 10 років індекси гендерної рівності, вікової гармонійності, природного приросту, міграційного приросту та середнього віку мешканців та виведений загальний індекс демографічної ситуації. Найкращою демографічною ситуацією характеризуються середні міста Київської та Запорізької областей. Переважна більшість з цих міст займають лідерські позиції протягом 10 років, лише не значно змінюючи свою позицію.

Серед міст, які характеризуються найгіршою демографічною ситуацією виявилися переважно міста, що розташовані переважно у депресивних аграрних центральних, північно-східних та південних регіонах України. Стабільно, протягом 10 років, найгіршою демографічною ситуацією характеризується місто Ізюм.

Так, у 2005 році міста з найкращими показниками по умовах життя населення знаходилися переважно у Львівській, Одеській та Київській областях, а також міста Кам'янець-Подільський і Нова Каховка (рисунок 1). Натомість міста з найгіршими показниками розміщувалися у аграрних регіонах України, виняток становлять міста Ізюм, Куп'янськ Харківської області.

У 2010 році ситуація дещо видозмінилась, більшість середніх міст отримали вищі індекси умов життя населення (рисунок 2). Покращилася ситуація у містах Коростень, Новомосковськ, Нововолинськ, Олександрія. Загалом міст з найнижчим індексом умов життя стало менше. Збільшення міст з позитивною динамікою розвитку можна пояснити покращенням економічної ситуації у державі до кризи 2008 року, активізацією підприємницької діяльності, зростанням доходів населення, зменшенням екологічного навантаження на навколишнє середовище, у зв'язку із закриттям ряду підприємств.

У 2015 році міст з найгіршими показниками індексу умов життя населення стало менше. Зросла частка міст, які характеризуються середніми по Україні показниками умов життя населення. Зокрема, покращилася ситуація у таких містах, як Шостка, Конотоп, Сміла та Ірпінь.

Міста, які у 2015 році вирізнялися найкращими показниками умов життя населення територіально розташовані у різних регіонах України (рисунок 3). Серед них міста, що знаходяться у зоні впливу Києва (Ірпінь, Бориспіль), туристичні центри (Кам'янець-Подільський), транспортні центри (Ізмаїл, Бориспіль). У більшості з них найкращий показник майже по всім видам потенціалів. У деяких міст незбалансований розвиток пов'язаний з гіршим станом у розвитку одного з потенціалів. Це переважно інфраструктурно-освітній у Борисполі та Ірпінь, екологічний у Стрию та трудовий потенціал у Олександрії.

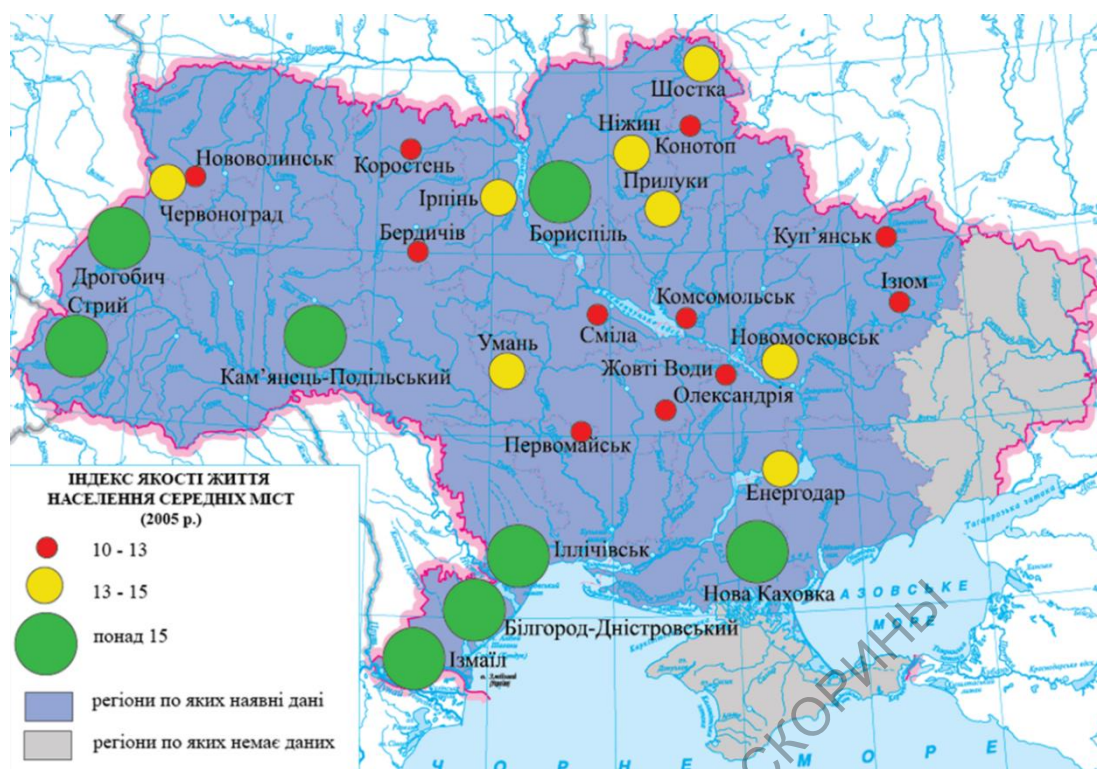

Рисунок 1 – Індекс умов життя населення середніх міст (2005 р.)

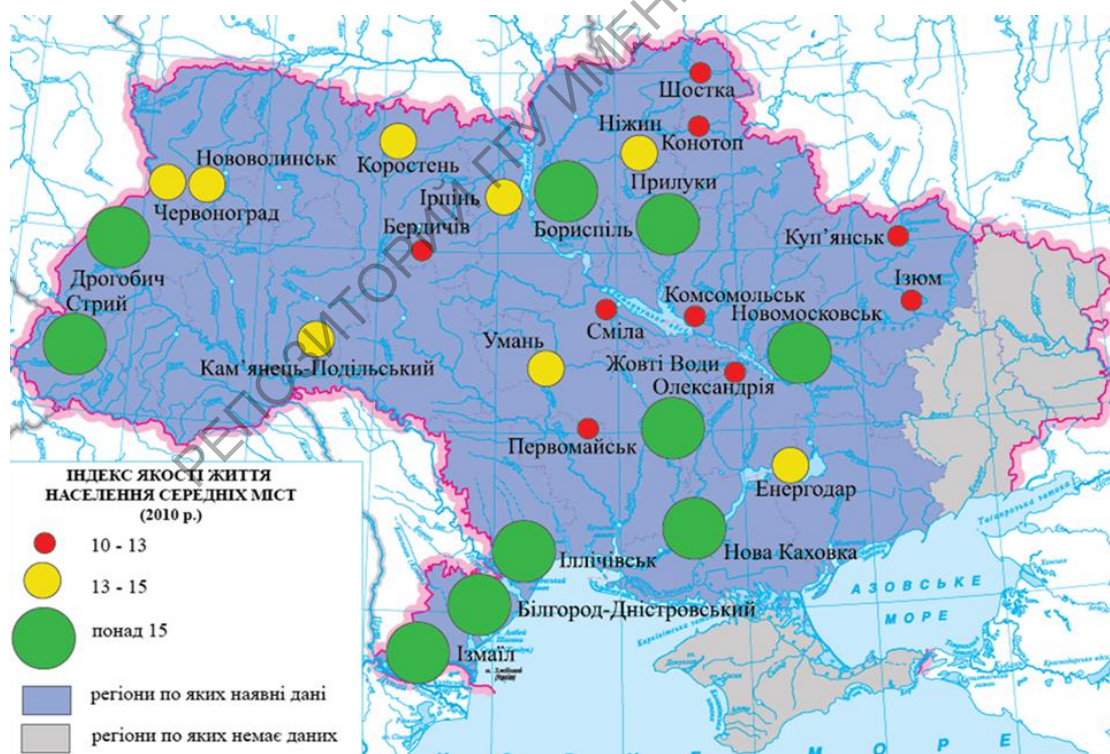

Рисунок 2– Індекс умов життя населення середніх міст (2010 р.)

Якщо розглядати динаміку розвитку умов життя населення у середніх містах за загальним індексом за 10 років (рисунок 4), то видно, що є міста, які стабільно займали лідерські позиції і характеризуються постійно високими показниками.

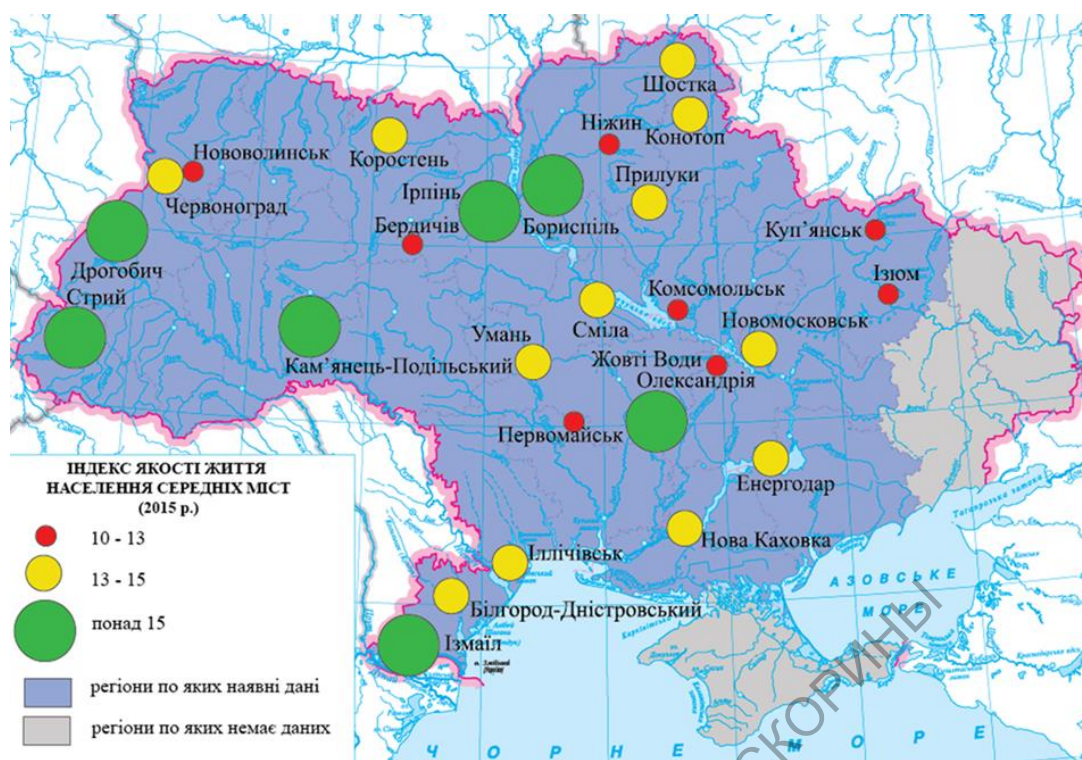

Рисунок 3 – Індекс умов життя населення середніх міст (2015 р.)

До міст-лідерів відносяться Стрий, Дрогобич, Бориспіль, Ізмаїл. Деякі міста, такі, як Коростень, Олександрія, Ірпінь показували поступовий, однак стабільний розвиток.

За побудованою картою можна спостерігати погіршення ситуації з заходу та півдня на схід і північ.

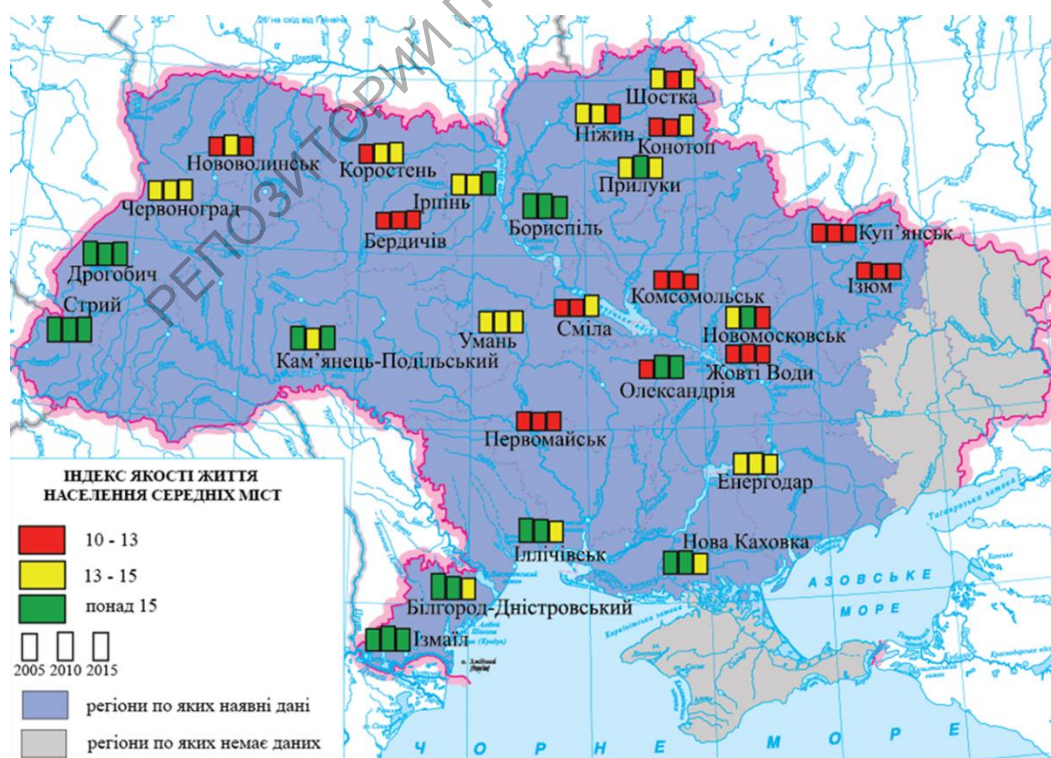

Рисунок 4 – Індекс умов життя населення середніх міст

Список літератури

1 Закон України «Про стимулювання розвитку малих та середніх міст України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//http://zakon.rada.gov.ua/](http://zakon.rada.gov.ua/)

2 Мельник, І.Г. Суспільно-географічні засади розвитку малих і середніх міст Луганської області. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. географ. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія»/ І.Г.Мельник. – К., 2006. – 10с.

O.V. GORMIZ, S.A. POKLYATSKYI, S.L. CHEMERUS

LIVING CONDITIONS OF THE POPULATION AS A ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF AN AVERAGE CITY OF UKRAINE)

To assess the living conditions in medium-sized cities analysed relevant social, economic and environmental performance, which significantly affect the quality and safety of life. Formation of proper sustenance rights in the territory of Ukrainian cities requires the creation of appropriate conditions. Sustainable urban development should be one of the basic principles of regional policy of the country.